

K životnímu jubileu Lubomíra Slezáka

V květnu 2022 se dožil významného životního jubilea jeden z předních českých odborníků na československé dějiny meziválečného a poválečného období, dlouholetý člen redakční rady Slovácka, doc. PhDr. Lubomír Slezák, DrSc. Narodil se 15. května 1932 v Miloticích u Kyjova. Po absolvování tamní obecné školy studoval na kyjovském gymnáziu. Ovlivnila jej však rodinná tragédie spojená s protektorátní dobou: jeho otec byl za odbojovou činnost zatčen gestapem a na počátku roku 1945 popraven. Lubomír Slezák dokončil středoškolská studia po válce, maturitu složil roku 1951 a byl přijat na vysokou školu. Využil možnosti, kterou nabízela československo-sovětská výměna vysokoškolských studentů, aby odejel do Moskvy, na jejíž Lomonosovově státní univerzitě studoval moderní dějiny. Po absolutoriu a návratu do Československa působil jako pedagog na společenskovědných katedrách Vysoké školy zemědělské v Brně. Tehdy se prohloubil jeho zájem o československé hospodářské dějiny, který se společně s otázkami protifašistického odboje na jihovýchodní Moravě, v nichž spolupracoval s kolegy z Vojenského historického ústavu, stal jeho hlavním odborným profilem. Disertační práci na téma *Partyzánské hnutí na jihovýchodní Moravě* obhájil na filozofické fakultě brněnské univerzity, nesoucí v letech 1961–1990 jméno Jana Evangelisty Purkyně, v roce 1965.

V uvolněnější 2. polovině šedesátých let 20. století byla na Vysoké škole zemědělské v Brně obnovena, v roce 1949 přerušena, výuka a výzkum sociologie vesnice a zemědělství. L. Slezák se zapojil do takto zaměřeného bádání i přípravy učebnic. Jenomže normalizační pohlavři nehodlali tuto tematiku tolerovat. Až příliš by ukázala, jak se státní dirigismus projevil v československém zemědělství negativně. Katedra dějin sociolo-

gie byla na Vysoké škole zemědělské v roce 1969 zrušena a L. Slezák byl nucen z vysoké školy odejít. Po dvouletém působení na Inspektorátu bezpečnosti práce se mu naskytlá příležitost „zakotvit“ v Historickém ústavu ČSAV, v době normalizace přejmenovaném na Ústav československých a světových dějin ČSAV. Současně mohl alespoň občas externě působit na katedře dějepisu pedagogické fakulty. Kdežto výuce se L. Slezák věnoval jen zčásti, Historickému ústavu zůstal věrný, s jednou výjimkou, až do odchodu do důchodu na počátku prvního desetiletí 21. století. Výjimkou byl Ústav slavistiky ČSAV, který v letech 1988–1990 poněkud nesourodě spojoval společenskovědné pobočky pracovišť ČSAV se sídlem v Praze. L. Slezák dokonce stál v jeho čele.

Poté co byl Ústav slavistiky v polovině roku 1990 zrušen, Lubomír Slezák se vrátil spolu s dalšími kolegy – historiky – do pobočky Historického ústavu ČSAV, v nějž byl po listopadové revoluci reorganizován Ústav československých a světových dějin.

L. Slezák v ní pracoval vedle několika koryfejí české vědy, kterým normalizační režim bránil odborně působit. Po vynucené vědecké cézuře se mohli vrátit ke své práci až na počátku roku 1990. Především se jednalo o prvního vedoucího obnovené pobočky Historického ústavu Jaroslava Mezníka a po jeho odchodu na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity o druhého vedoucího pobočky, Jaroslava Marka. Jaroslav Mezník i Jaroslav Marek proměnili pracoviště v mezinárodně respektované a uznávané. Stěžší se proto mohli smířit s redukcí, která ji, stejně jako i další pracoviště ČSAV, postihla při celkové rozpočtové restrikci ČSAV po rozdělení Československa k 1. lednu 1993 – Akademie věd České republiky. Lubomír Slezák se v polovině roku 1993 ujal složitého úkolu vedoucího integrovat do zmenšeného kolektivu pracovníků pobočky Historického ústavu několik odborníků na dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy, kteří do té doby působili v Ústavu dějin střední a východní Evropy ČSAV, jenž byl rozhodnutím Akademického sněmu, spolu s více než desítkou dalších ústavů AV ČR, v roce 1993 zrušen. O tom, že se cíl vytvořit novou, plně životaschopnou odborníky naplněnou pobočku podařil doc. Slezákovi splnit, svědčí následný dlouhodobý trend tohoto pracoviště: nezaměřovat se jen na české/československé dějiny, ale sledovat je v jejich širších mezinárodních souvislostech, především v kontextu vývoje dějin východní a jihovýchodní Evropy a reagovat v historickém kontextu na aktuální politické i společenské otázky.

Lubomír Slezák se habilitoval v roce 1989 na filozofické fakultě brněnské univerzity a v témže roce obhájil doktorskou disertaci na téma poválečné obnovy pohraničí českých zemí. Jeho publikace *Zemědělské osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce* vyšla knižně v témže roce. V letech 1993–1996 zastával funkci vedoucího brněnské pobočky Historického ústavu AV ČR a současně se vrátil k externí pedago-

gické činnosti, zejména na Mendlově zemědělské a lesnické univerzitě v Brně.

V devadesátých letech navázal na svůj dřívější výzkum dějin československého zemědělství, především jeho meziválečné doby. Zaměřil se zejména na pozemkovou reformu, její sociální aspekty a na celkové zhodnocení státního intervencionismu v zemědělském podnikání. Upozornit je třeba zejména na jeho monografii *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, kterou připravil spolu se svým dlouholetým kolegou a přítelem, nedávno zesnulým Vlastislavem Lacinou. Současně i nadále sledoval problematiku obnovy československého pohraničí a otázky emigrace a reemigrace. V těchto tématech se rozvinula jeho dlouholetá spolupráce se dvěma kolegy z Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity – Františkem Čapkou a Jaroslavem Vaculíkem. Jejich společné práce, zejména *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce* (Brno 2005) a *Cukrovarnictví do roku 1938 a agrární strana* (Brno 2011), jsou trvalým vkladem do poznání minulosti hospodaření Československé republiky.

Lubomír Slezák publikoval za svůj bohatý vědecký život několik desítek dalších odborných studií, recenzí, anotací i zpráv z vědeckého života. Z jeho pera vzešla řada hesel monumentálního díla Historického ústavu AV ČR – *Encyklopedie českých dějin*. Působil i jako editor jubilejních sborníků a kolektivních monografií; činný byl v řadě redakčních rad odborných periodik. Kromě *Slovácka* např. v *Moderních dějinách a Historickém atlasu měst České republiky*. Významný byl i jeho odborný a organizační přínos ve Společnosti pro hospodářské (a sociální) dějiny. A zcela mimořádná byla jeho práce při přípravě a organizování tradičních mezinárodních konferencí historiků-agraristů pořádaných ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti v letech 1990–2012.

Život Lubomíra Slezáka vždy byl pestrý. Vedle intenzivního soustředění na odbornou a odborně organizační činnost nikdy

nezapomínal na svoji rodinu, domovská brněnská Černá Pole, okolí Blanska, kde s citem pro rukodělnou práci opravoval a udržoval rodinnou chatu, a především na rodné Milotice a Kyjov, kam pravidelně zajížděl za svými příbuznými a známými. V posledních letech se jeho nepostradatelnou společnicí stala fenka čivavy Julinka, se kterou byl ochoten, navzdory nepříznivým způsobeným např. koronavirovou pandemií, každodenně absolvovat několikakilometrové procházky. A to nejcennější, co Lubomíru Slezákovi je vlastní dodnes: jeho životní optimismus a radost z toho, že může předávat životní i odborné zkušenosti.

Vážený pane docente, za všechny Vám blízké spolupracovníky se sklenkou Vámi milovaného jihomoravského vína – ad multos annos!

Radomír Vlček

Pozdrav Blance Rašticové

Celých čtyřicet jedna let se ke kolegyni PhDr. Blance Rašticové chodilo pro radu anebo přátelsky radu podat, nejprve jen kousek o dvoje dveře vlevo a pak dvoje dveře vpravo, později pak přes celou dlouhou chodbu. Ano, tak tomu bylo od doby, kdy Blanka Rašticová měla velký podíl na znovuoobnoveném historickém oddělení Slováckého muzea a tehdy se vzájemná spolupráce mezi ostatními odděleními začala čile rozvíjet. Bylo to období naplněné kromě odborné muzejní práce mnoha novými aktivitami, nejrůznějšími akcemi, které jsme po celou dobu společného působení ve Slováckém muzeu vymýšlely a samozřejmě rády uskutečňovaly. Blanka Rašticová byla důležitou součástí skvělého kolektivu pracovníků a přispívala k dělnému, ale zároveň přátelskému muzejnímu soužití na pracovišti, ale i mimo něj. Její obsáhlé curriculum vitae sepsal v jubilejním článku k jejím šedesátinám Jirí Čoupek,¹ kde podrobně popsal Blančinu činnost za dobu jejího působení v muzeu, především co vytvořila, vymyslela, zorga-

nizovala, sepsala. V dnešním jubilejním pozdravu proto vzpomenu její odbornou muzejní činnost, propagaci města a v neposlední řadě její rozsáhlé společenské aktivity za posledních deset let, kdy se jí hodně dařilo, jak v práci, tak v osobním životě.

Blanka Rašticová je vystudovaná historička-archivářka, která od roku 1993 zastávala funkci zástupce ředitele, kde se osvědčila jako schopná organizátorka. Jejím přičiněním se v posledních letech v muzeu zmodernizovala evidence sbírek, podílela se na vývoji nového systému evidence sbírkových předmětů muzeí a galerií – příspěvkových organizací Zlínského kraje (tzv. ESSP). Sama se přičinila o to, že se stala jednou ze zakládajících členů Muzejního spolku v Uherském Hradišti a od jeho vzniku (2004) zastává funkci místopředsedkyně spolku. Její činnost potažmo nápaditost programu spolku je jejími členy přijímána s obdivem.

Velkou zásluhou má na propagaci města a městských památek, na vzdělávacích programech s tématem historie města a regionu pro děti, mládež i seniory. Dodnes se podílí na reprezentaci Uherského Hradiště komentovanými prohlídkami města, které pro širokou veřejnost pořádá ve svém volném čase

a zdarma. Její expozice v prostorách bývalé jezuitské koleje o dějinách města Uherské Hradiště – město královské je stále hojně navštěvovaná, neboť její součástí je unikátní virtuální prohlídka města z roku 1670 a interaktivní model pevnosti Uherského Hradiště. Jubilantka má velký podíl na zavedení elektronické Encyklopedie města Uherského Hradiště v roce 2017; je možné ji pokládat za autorku a spoluorganizátorku. Díky své jazykové vybavenosti a komunikativnosti je dodnes předsedkyní Spolku přátel města Mayen, jehož činnost se obnovila v roce 2011. Do roku 2014 pracovala ve výboru Spolku přátel literatury a Knihovny B. B. Buchlovana v Uherském Hradišti a podílela se na organizování jeho činnosti. Po léta zastávala funkci předsedkyně Komise regionální historie Moravy a Slezska Asociace muzeí a galerií, dodnes je svým odborným přínosem pro práci v redakční radě časopisu *Slovácko a Zpravodaje města Uherského Hradiště*. Od roku 2010 byla členkou zastupitelstva a od roku 2014 členkou Rady města Uherské Hradiště, s čímž bylo spojené i její členství ve správní radě Nadace pro obnovu městské památkové zóny a v komisi architektury.

Blanka Rašticová plně využívá svých znalostí historie města i regionu, což jí umožňuje veřejně působit prostřednictvím studií, přednášek či průvodcovské činnosti. Od roku 2012 napsala přes šedesát drobných novinových článků a příspěvků do *Zpravodaje města Uherského Hradiště*. V týdeníku *Dobry den s Kurýrem* publikovala zajímavý seriál *Za zdmi mařatického hřbitova*, ve kterém upozornila na hroby a hrobky nejrůznějších osobností a hroby a hrobky s uměleckými díly. V posledních letech se podílela na více než deseti monografiích obcí a měst. V roce 2017 napsala studii do knihy *Hradčovice a Lhotka ve víru času*, v roce 2020 psala o památkách a historii v monografiích *Popovice: slovácká obec v letech 1220–2020*, *Vážany: dějiny a život obce*, *Podolí: obec nad Olšavou*. Poslední dvoudílnou publika-

ci *Uherský Brod: město královské*, do které přispěla s kolegyní Janou Spathovou obsáhlejší částí týkající se památek města, vydalo město Uherský Brod v roce 2022. V témže roce spolupracovala s Jaromírou Čoupkovou na vydání knihy *Toulky městem Uherské Hradiště*.

Své kulturně-historické znalosti uplatňuje Blanka Rašticová v odborných komisích nejen města, ale i v poradních orgánech regionálního i celostátního zaměření dodnes. Je uznávanou odbornicí v oblasti regionálních památek, historie a muzeologie vůbec. Pro svoji příkladnou pracovitost a odbornou angažovanost byla v roce 2018 Blance Rašticové předána Cena města Uherského Hradiště za rok 2017 a v letech 2016 a 2020–2022 byla nominována na cenu Pro Amicos Musae (Pro přátele múz).

Do další desítky přeji milé spolupracovníci stálý elán a chuť do odborné práce! Nejvíce však přeji dobré zdraví, které k uskutečnění všech svých cílů potřebuje nejvíce.

Blani, ad multos annos!

1 ČOUPEK, Jiří. Jubileum Blanky Rašticové. *Slovácko* 54, 2012, s. 285–286.

Ludmila Tarcalová

Jiří Mitáček a Vladimír Vavřínek. Uherské Hradiště-Sady: 500 let křesťanství ve střední Evropě. IV., Historické souvislosti 9.–13. století. Brno: Moravské zemské muzeum, 2021. 115 s., četná barevná i černobílá vyobrazení a mapy.

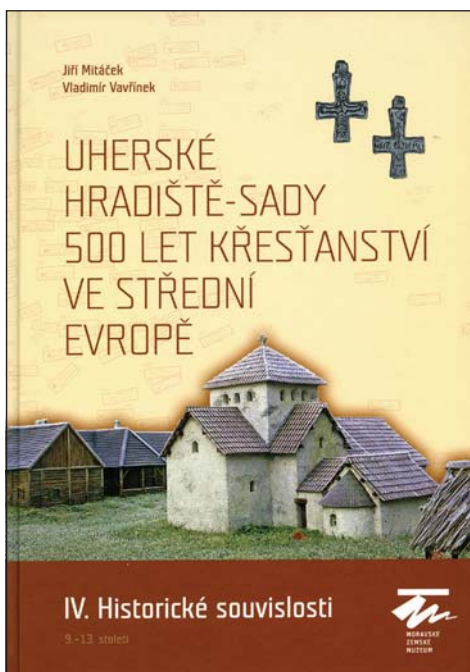
Moravské zemské muzeum v posledních letech přistoupilo k vícetasovému zhodnocení archeologických výzkumů na významné lokalitě v Uherském Hradišti-Sadech, známé jako Sadská výšina nebo též Výšina sv. Metoděje. Po 1. svazku, vydaném roku 2018 a obsahujícím katalog hrobů z 9.–13. století, následoval 4. svazek, mapující historické souvislosti nálezů na výšině.

Knihu napsali dva autoři. Větší část knihy zaměřenou na historický vývoj a význam

uvedené lokality v širokém historickém kontextu zpracoval Jiří Mitáček – historik-medievista s dlouhodobým zaměřením na církevní dějiny a na středověké dějiny jihovýchodní Moravy. Menší část mapující vývoj křesťanství na Velké Moravě se zvláštním zřetelem na dílo byzantské misie pochází od Vladimíra Vavříňka – nestora české byzantologie a předního znalce cyrilometodějské problematiky.

Knihu otevírá právě Vavříňkova kapitola Křesťanství na Velké Moravě (s. 9–29). Autor zde nabízí komplexní shrnutí procesu christianizace Moravy od působení kněží z Franské říše a aquilejského patriarchátu v 1. polovině 9. století přes příchod byzantské misie v letech 863/64, její komplikované osudy za života svatých Konstantina-Cyrila a Metoděje, počátky moravského arcibiskupství a jeho krizi po Metodějově smrti až po epilóg moravské církevní organizace po přelomu 9. a 10. století. Vavříňkův text nemohu hodnotit jinak než jako mimořádně zdařilý: faktograficky přesný, přehledně strukturovaný a velmi čtivý. Pokud k němu vznesu několik drobných výhrad, rozhodně to nic nemění na tomto hodnocení.

První drobná výtka se týká interpretace některých velkomoravských sakrálních staveb. Vavříňkův výklad působí koherentně a velmi přesvědčivě, ale bylo by vhodné připustit, že ne všechny prostorové souvislosti jsou v archeologickém a historickém bádání bezvýhradně přijímány. Jde zejména o interpretaci největších známých velkomoravských kostelů: trojlodní baziliky v Mikulčicích a kostela na Sadské výšině, které oba zřejmě pochází již z 1. poloviny 9. století. Dle Vavříňka je mikulčická bazilika dílem franské misie a zřejmě šlo o sídelní kostel pasovských archipresbyterů na Moravě (s. 11 a 21), zatímco počátky sadského kostela jsou spojovány s misii z aquilejského patriarchátu (s. 10). Právě tento kostel se posléze měl stát sídlem Metoděje – nejprve jako misijního arcibiskupa, posléze i jako moravského metropolity (s. 21). Přestože

Jiří Mitáček se ve druhé části knihy rovněž přiklání k této koncepci, přináší pro ni řadu argumentů a dále ji rozvíjí, nezamlčuje odlišné názory a připouští, že funkce obou velkých kostelů není jasná beze zbytku a po celou dobu existence Velké Moravy (v literatuře se např. stále nachází také teze o sídle Metodějova arcibiskupství při mikulčické bazilice).

Vedle stále neukončených diskusí o významu obou kostelů Vladimír Vavřínek ve své kapitole nereaguje také na některé novější badatelské názory, spojené s „příběhem“ soluňských bratří. V seznamu literatury k Vavříňkově kapitole např. zcela chybí práce Dušana Třeštíka, Libora Jana, Maddaleny Betti či Davida Kalhouse. Uvedu alespoň dvě místa, na nichž bych reakci na novější badatelské názory očekával. Před více než deseti lety byla např. Davidem Kalhousem důkladně analyzována role Sirmia a sirmijské apoštolské tradice při propůjčení arcibiskupského titulu Metodějovi v roce 869. Vavřínek však vztah Metoděje k Sirmiu, resp. Panonii vůbec nezmiňuje a předpokládá ryze misijní

charakter Metodějova arcibiskupství v sedmdesátých letech. Dalším místem, kde bych očekával reakci na novější bádání, je obnova moravského arcibiskupství v letech 899/900 a sporná lokalizace tehdy ustanovených tří sufragánních biskupství. Vladimír Vavřínek uvádí vcelku jednoznačnou Nitru a spornější Olomouc, zatímco Krakov (či Wislicu) považuje za málo pravděpodobnou variantu. Místo toho zvažuje možnost existence sufragánního biskupství (ne-li přímo samotného arcibiskupství) na hlavním hrade Mojmírovců, tedy v Mikulčicích. Ostatní historiky zvažované lokalizace v jižních oblastech Velkomoravské říše Vavřínek vůbec nezmiňuje.

Jak už jsem napsal výše, tyto drobné výhrady nijak neubírají Vavřínkovu textu na kvalitě. Možná bylo přímo autorovým záměrem text příliš nezatěžovat polemikou s názory, s nimiž nesouhlasí(?). Čtenář si v tomto ohledu přijde na své v hlavní části knihy z pera Jiřího Mitáčka, která je koncipována zcela odlišně, neboť autor se pokouší systematicky vyrovnat s rozsáhlou historiografickou produkcí.

V centru zájmu Jiřího Mitáčka stojí kostel P. Marie a celý sakrální okrsek na Sadské výšině. Výklad je rozdělen do dvou částí. První se týká staroměstsko-uherskohradištské aglomerace, kostela na výšině a jeho významu v období mezi Velkou Moravou a 13. stoletím (s. 31–69), druhá část se pak věnuje širšímu okolí kostela a současně venkovskému zázemí staroměstsko-uherskohradištské aglomerace – velkomoravského Veligradu (s. 71–81).

Ústřední otázky Mitáčkova textu se odvíjejí od archeologických nálezů na Sadské výšině, kde byl v padesátých letech 20. století odhalen rozměrný kostel s přistavěnou kaplí a neméně rozsáhlý dřevěný objekt v jeho sousedství, který byl v minulosti interpretován obvykle jako klášter se školou anebo jako sídlo arcibiskupa Metoděje. Archeologické výzkumy nasvědčují tomu, že celá lokalita neutrpěla větší škody v důsledku

maďarských nájezdů na počátku 10. století a v 10.–12. století převzala roli centrálního pohřebiště pro celou staroměstsko-uherskohradištskou aglomeraci. Tuto roli Sadská výšina ztratila někdy na počátku 13. století, nicméně ještě po polovině 13. století zde stála „kaple“ P. Marie, jejíž patronát v této době získal velehradský klášter.

Kontinuita kostelního komplexu od 9. do počátku 13. století a jeho role centrálního pohřebiště v 10.–12. století historiky vedla k otázce, v čem spočíval význam tohoto místa a jakou roli hrálo na Moravě v epoše post-velkomoravské (10. století), polské (po roce 1000) a přemyslovské (od třicátých let 11. století). To úzce souvisí s tzv. velehradskou otázkou, tj. s otázkou, zda byl Veligrad (ve 12. století již pouze trhová ves na místě někdejšího velkomoravského hradiště, která se později stala Starým Městem, zatímco jméno Velehrad přešlo na nedaleký cisterciácký klášter) v 10.–12. století vnímán jako někdejší Metodějovo sídlo, anebo byla tato tradice „vymyšlena“ až ve 13. století biskupem Brunem ze Schauenburku.

Otázce velehradské tradice Mitáček věnuje ve svém textu značnou pozornost. Poukazuje na to, že autor koncepce o jejím „vynalezení“ biskupem Brunem, Dušan Třeštík, i jeho nejvýznamnější pokračovatel, Martin Wihoda, právem poukazovali na absenci pramenných dokladů z 10.–12. století, přitom ale až dogmaticky trvali na nemožnosti udržení lokální tradice mezi počátkem 10. a 13. století, protože k jejímu udržení chyběla kontinuita místních elit. Třeštík a později Wihoda rovněž poukazovali na to, že někteří obhájci velehradské tradice nedostatečně reflektují teoretické práce historiků a kulturních antropologů o fungování orální tradice a její transformaci v písemně zachycenou a ideologicky formovanou historickou paměť.

Jiří Mitáček však teoretické koncepty paměti ovládá a svou obranu velehradské tradice staví na solidních teoretických základech, což mu umožňuje poukázat na sla-

bá místa Třeštíkova a Wihodovy koncepce. Za pravděpodobné nositele velehradské paměti Mitáček považuje především duchovní při kostele na Sadské výšině, kde se v 10.–12. století kontinuálně pohřbívalo a kde tedy nepochybně existovala kontinuita duchovní správy od velkomoravské doby až do času založení velehradského kláštera – což jistě vytvářelo vhodné prostředí pro uchování paměti na někdejší Metodějovo arcibiskupství.

Kontinuální fungování kostela na Sadské výšině bezprostředně souvisí s otázkou, jakým vývojem prošla moravská církev v období mezi Velkou Moravou a obnovením moravského biskupství (kolem) roku 1063, případně jeho definitivním upevněním v době biskupa Jindřicha Zdíka. I zde je Mitáček jednoznačným stoupencem teorie kontinuity. Prokazatelné fungování zkoumaného kostela mezi 10.–12. století podle něj jasně dokazuje, že na Moravě nedošlo po pádu mojmírovského regna k zániku církevních struktur, což nutně vyvolává otázku o přežívání episkopální organizace. Mitáček se přiklání k delšímu fungování moravského (arci)biskupství, případně také některého z jeho sufragánních biskupství hluboko do 10. století. Před rokem 976 došlo k prvnímu obnovení moravského biskupství v souvislosti se založením biskupství v Praze a roku 1063 k jeho již druhému obnovení – při stálé existenci paměti na velkomoravské (arci)biskupství, která umožňovala akty ze sedmdesátých let 10. století a šedesátých let 11. století vnímat jako nové obsazení dávno exitujícího stolce.

Tím se ovšem Mitáček znovu dostává k otázce kostela na Sadské výšině. Katalog olomouckých biskupů z 15. století (tzv. *Granum catalogi praesulum Moraviae*), který dle zjištění Davida Kalhousa částečně využívá starší olomoucké anály pocházející z 12. století, totiž hovoří o přemístění Metodějova arcibiskupství v 1. polovině 10. století z Velehradu do Kunovic či do Polešovic nedaleko Velehradu. Zatímco Polešovice

jsou zřejmě pozdější koruptelou, Kunovice dle Mitáčka ukazují na kostel P. Marie na Sadské výšině, neboť ves Sady i s výšinou se nachází v bezprostředním sousedství Kunovic. Autor Grana nebo jeho předlohy se tak mohl pokoušet překonat geografický rozpor mezi velehradskou tradicí Metodějova sídla a arcibiskupskou tradicí kostela na Sadské výšině (neboť nevěděl, že v době Velké Moravy šlo o jednu velkou aglomeraci).

Pokud tedy moravské (arci)biskupství na počátku 10. století přeživalo na Sadské výšině, proč bylo moravské biskupství nakonec obnoveno v Olomouci? Jiří Mitáček vychází z předpokladu, že v Olomouci zřejmě pokračovalo jedno ze sufragánních biskupství z roku 900, které zřejmě přežilo déle než vlastní arcibiskupství ve Veligradu (na Sadské výšině). V tom navazuje mimo jiné na můj dříve publikovaný názor, ale poněkud jej modifikuje v tom smyslu, že ono sufragánní biskupství nebylo v Olomouci od počátku. Dle Mitáčka bylo roku 900 zřízeno nejprve v Mikulčicích při tamní trojlovní bazilice, po vyvrácení mikulčického hradiště Mađary se přesunulo do Olomouce a zde pak vydrželo déle než vlastní arcibiskupství (v tomto bodě se Mitáček mírně rozchází s výkladem Vladimíra Vavřínka v první části knihy).

Zatímco Olomouc měla dobré předpoklady k tomu, aby se stala centrem přemyslovské Moravy, trhové vsi Veligrad a Kunovice i mezi nimi položená Sadská výšina se ocitly na její periferii – přímo na hranici tzv. Lucké provincie, jež tvořila jakousi nárazníkovou zónu mezi přemyslovským a arpádovským regnem. Fenoménem Lucké provincie se Mitáček zabýval již v minulosti a v recenzované knize jí věnuje vlastní podkapitulu (s. 63–68). Jakmile se někdejší centrum ocitlo na periferii, nebyly zde předpoklady k přežívání biskupství. Církevním centrem jihovýchodní Moravy se stalo Přemyslovci založené hradiště ve Spytihněvi, kde vznikl arcikněžský, posléze arcijáhenský kostel. Chrám na Sadské výšině

byl však navzdory tomuto vývoji stále využívan, nacházelo se při něm významné pohřebiště a jeho kněží očividně udržovali paměť o někdejší existenci Metodějova arcibiskupství. Vznik velehradského kláštera a postupný zánik kostela a pohřebiště na Sadské výšce po počátku 13. století vedl k „přemístění“ velehradské tradice do prostoru Starého Města a posléze velehradského kláštera.

Závěrečnou část knihy tvoří exkurz věnovaný proměnám osídlení dnešního Uherskohradištska po zániku velkomoravských struktur. Autorovi jde především o stanovení rozsahu někdejšího zázemí staroměstsko-uherskohradištské aglomerace (tedy velkomoravského Veligradu) a sídelní vývoj této oblasti do 13. století. Vedle archeologických pramenů autor vychází mimo jiné ze Zdíkovy translační listiny asi z roku 1141 a pak z již bohatého listinného korpusu 13. století. Celá kapitola zdánlivě příliš nesouvisí s hlavním tématem knihy. Autor ji však využívá k tomu, aby doložil, že severní část Dolnomoravského úvalu – na rozdíl od jeho jižní části a zejména tzv. Lucké provincie – vykazuje výraznou sídelní kontinuitu mezi 10. a 13. stoletím. Což zase objasňuje kontinuitu redukovaných církevních struktur z velkomoravské až do přemyslovské doby. Kruh se uzavírá.

Pokud bych měl vznést nějaké kritické připomínky vůči textům Jiřího Mitáčka, mohl bych zmínit místy nepřehlednou strukturu a někdy až příliš komplikovanou argumentaci, což lze ale vysvětlit komplexitou analyzované problematiky, kde téměř vše souvisí se vším. Vážnější výhradu bych vznesl vůči příliš dlouhým výčtům lokalit či pomístních jmen především v závěrečném exkurzu (srov. např. výčet 73 lokalit na s. 71).

I přes tyto drobné výhrady jsem přesvědčen, že recenzovaná kniha, především právě část napsaná Jiřím Mitáčkem, představuje zásadní slovo do diskuzí o lokalizaci Metodějova arcibiskupství, kontinuitě či diskontinuitě moravské církevní organizace po zániku Velké Moravy či tzv. velehradské

otázky – tedy tradici sídla Metodějova arcibiskupství ve Veligradu (při vědomí proměnlivého významu tohoto toponyma). Domnívám se, že stoupenci diskontinuity budou proti Mitáčkovým argumentům jen stěží nacházet protiargumenty.

Petr Elbel

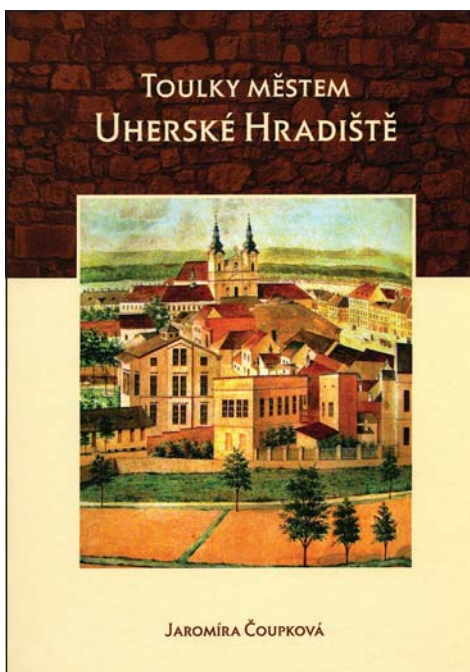
Jaromíra Čoupková. Toulky městem Uherské Hradiště. Uherské Hradiště: Klub kultury Uherské Hradiště pro město Uherské Hradiště, 2022. 237 s.

Uherské Hradiště si v roce 2022 připomnělo 765 let od první písemné zmínky o městě a při této příležitosti uherskohradištský Klub kultury vydal novou publikaci s názvem *Toulky městem Uherské Hradiště* autorky Jaromíry Čoupkové, dlouholeté archivárky Státního okresního archivu. PhDr. Jaromíra Čoupková je autorkou dlouhé řady článků o historicko-stavebním vývoji uherskohradištských domů, budov a památek i jejich obyvatelích. Ve Zpravodaji města Uherské Hradiště publikovala v letech 2011 až 2021 seriál právě těchto příspěvků, které zaznamenaly velký zájem čtenářů, a tak je nyní pod stejným názvem přepracovala do samostatné knihy. Jak už název napovídá, čtenáři se mohou na více než dvou stech stránkách toulat po ulicích a náměstích historického jádra, na něž navázala nová výstavba po zrušení hradištské pevnosti. Za někdejšími hradbami od poslední čtvrtiny 19. století vyrostla celá řada zajímavých staveb, měnila se jejich tvář, a tak je jen dobře, že záběr knihy se rozšířil i sem. Díky tomu se ocitneme třeba až na náměstí Míru, Velehradské třídě, Svatojiřském nábřeží nebo ve Svatováclavské ulici.

Knihu tvoří celkem 15 kapitol místopisně členěných podle obou historických náměstí a nejdůležitějších ulic, přičemž text zabrousí i do postranních uliček a zákoutí. V mnoha případech pro čtenáře dokonce znovuobjevuje místa, která dnes již neexistují. Popis jednotlivých objektů je komplex-

ní, neboť zahrnuje jejich historii, přehled i osudy nejvýznamnějších majitelů či obyvatelů, ale i jejich případně nebytové využití v průběhu času, tedy různé instituce, obchody či provozovny, a to až do současnosti. Nechybí ani přehled, jak se měnily názvy ulic a náměstí. Přínosné je i vysvětlení, proč právě takto jsou místa pojmenována nebo čí jména nesou. Jedním příkladem z mnoha může být ulice Menclovice – kdo by dnes věděl, že nese jméno městského ranhojiče Franze Menzela! A jen málokdo by zřejmě tušil, že zde byla i tzv. Menclovská zahrada. Díky erudici autorky je publikace nabitá velkým množstvím informací, které připomínají, kolik rozmanitých příběhů se odehrálo za zdmi hradištských domů, aniž bychom si to často uvědomovali, nebo vůbec dokázali představit. Za šíří předkládaných poznatků stojí mnoholeté bádání v archivních fondech, jejichž přehled je uveden v závěru knihy. Je třeba to zdůraznit a ocenit především proto, že textovou část by mohla „zastínit“ obrazová složka publikace.

Obrazový doprovod, který v časopiseckém seriálu byl pochopitelně minimální, je zde v pravém slova smyslu bohatý. Jde o snímky především z fondů Slovákého muzea a Státního okresního archivu. Zachycují městské partie v různých obdobích – od osmdesátých let 19. století až do současnosti – a také domy v různé kondici, nové, opravené i zchátralé. V tomto směru jsou signifikantní fotografie z šedesátých až osmdesátých let minulého století, neboť svým způsobem podávají zprávu o stavu tehdejší společnosti a jejího vztahu k historickým památkám. Oproti tomu snímky, které zobrazují budovy v současném stavu, dokládají, jak kladný vztah má město ke své historii a jak dobře dnes funguje památková péče. Řada snímků je známá, ať už z předchozích publikací, nebo díky několika facebookovým stránkách, jako je třeba Uherské Hradiště historické. Přesto jsou mezi nimi fotografie, které rozhodně překvapí – část Mariánského náměstí po požáru v roce

1894, městské jatky před dokončením na podzim 1903, prvorepublikový obchod Antonína Blahy v Protzkarově ulici, domy na Velehradské třídě zbourané v roce 1978 a mnohé další.

Pro orientaci čtenářů by snad bylo vhodné každou kapitolu doplnit o plánek, který by zaznamenával parcely nebo čísla popisná objektů, o nichž právě autorka pojednává. Je to však jediná drobná připomínka, neboť *Toulky městem Uherské Hradiště* jsou dobrým příkladem kvalitní populárně-naučné publikace. Zájemcům o hradištskou historii se do rukou dostane jedinečná kniha, která na jedné straně je čtenářsky přívětivá, na straně druhé její autorka nerezignovala na odborné zpracování. Rozhodně nejde o jednorázové čtivo. Text je rozsáhlý, nabitý informacemi, ale tím, že nevypráví jeden kontinuální příběh, nýbrž obsahuje množství mikrodějů, je možné se k němu vrátit na jakémkoliv místě. Stejně jako v průvodci, jímž svým způsobem jsou i tyto Toulky.

Sluší se ještě připomenout, že Jaromíra Čoupková na knize spolupracovala s další

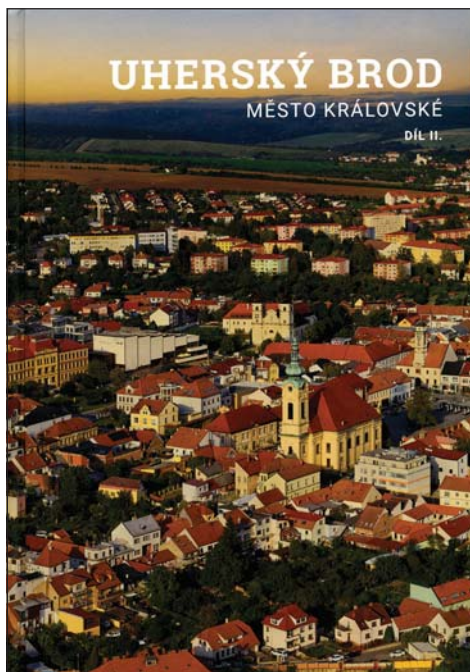
historičkou – Blankou Rašticovou; ostatně z jejich tandemu pochází dřívější úspěšná publikace *Uherské Hradiště* z edice *Zmizelá Morava* (2008). O vhodnou grafickou podobu se postaralo již osvědčené Studio 5.

Pavel Portl

Jiří Mitáček et al. Uherský Brod: město královské. 2 svazky. Uherský Brod: město Uherský Brod, 2022. 501 s. a 390 s.

Při příležitosti 750. výročí udělení městských práv Uherskému Brodu Přemyslem Otakarem II. vydalo město dvousvazkovou vlastivědnou monografii, která si dala za cíl nejen zachytit dějiny města od pravěku až po současnost, ale také široké veřejnosti přiblížit zdejší stavební památky, sport, folklor, spolkovou činnost i osobnosti spojené s historií města. Touto koncepcí se zásadním způsobem liší od publikace, která k této historické události vyšla před padesáti lety. Pod vedením generálního ředitele Moravského zemského muzea Jiřího Mitáčka se zpracování ujalo dalších 22 renomovaných autorů, kteří připravili opravdu rozsáhlé dílo.

První díl publikace nás uvádí do zdejší přírody a krajiny a její geologické stavby, v níž se město formovalo a dnes žije. Vlastní historická část pak zahrnuje vývoj od pravěku až po rok 1990 a je podle časové linie rozdělena do 11 kapitol. Zde je především přínosná část Jiřího Mitáčka k otázce moravsko-uherské hranice v 11. až 13. století (Lucko – confinium) či k počátkům vsí Těšov a Újezdec u Luhačovic, které jsou dnes částmi Uherského Brodu. Menší pozornost však již byla věnována vzniku Havřic a Maršova. Speciální kapitola je příznačně určena vztahu J. A. Komenského k Uherskému Brodu, jemuž se věnoval odborník uherskobrodského muzea Petr Zemek. Celé předbělohorské a bělohorské období pak popsal Tomáš Knoz, u kterého můžeme vyzvednout, že se oprostil od ideologického pohledu, kterým je zatížena obdobná kapitola v práci z roku 1972.

V novodobém úseku dějin města zaujímá významné místo mj. židovská komunita, ovlivňující město již od středověku až do „konečného řešení židovské otázky“ podle norimberských zákonů na počátku čtyřicátých let 20. století. V knize nezůstalo opomenuto ani podrobné zpracování Uherského Brodu po třicetileté válce či v době politických, národnostních, a zvláště hospodářských změn po roce 1848 a v meziválečném období. Složitého a odborně dosud nezpracovaného období let 1945–1989 se úspěšně zhostil Tomáš Dvořák. Podrobně zde např. popsal zrod národních výborů a omezování demokracie v poválečných letech, politické procesy a komunistickou perzekuci v letech padesátých, hospodářské změny v daném období či sociální proměny města a jeho okolí. Kvalitě této kapitoly neubírá ani skutečnost, že zde autor nezachytil některé další aspekty, jako např. působení zdejšího okresního národního výboru, dějiny místních částí apod. K dalším detailům historie města v této relativně nedávné době bude jistě příležitost se v budoucnu vrátit.

Vhodné bylo také rozhodnutí autorů ukončit historický díl monografie rokem 1990.

Druhý díl knihy o Uherském Brodu je věnován především současnému kulturně-společenskému dění. Uvádí je poměrně rozsáhlá kapitola Církev v Uherském Brodě z pera Petra Zemka, zahrnující vývoj církevního života na Uherskobrodsku od procesu christianizace až po současnost. Na něj pak navazuje příspěvek Jany Spathové a Blanky Rašticové, věnující se stavebním a uměleckým památkám města, ale také v jeho připojených čtvrtích. Po osobnostech Uherského Brodu, mezi nimiž najdeme např. divadelního a filmového herce Ladislava Boháče, teologa R. M. Dacíka, etnografa Josefa Jančáře, spisovatele Františka Kožíka a další, následuje kapitola Uherský Brod v literatuře, výtvarném umění, fotografii a filmu. Tento vskutku neotřelý pohled autora Jiřího Jílíka nám ukazuje nejen na množství prací, které byly městu věnovány, ale také na citový vztah mnoha osobností k Uherskému Brodu. Již tradiční jsou naopak kapitoly věnované spolkům, kulturnímu životu města, sportu a tělovýchově. Závěrečné kapitoly pak připadly folklorním tradicím, přičemž zdejší rodinné a výroční obyčeje popsala Ludmila Tarcalová a uherskobrodský kroj a jeho varianty Marta Kondrová.

Vedle odborné kvality vyniká nová kniha množstvím zdařilých reprodukcí jak archivních a historických dokumentů, tak ilustrací či plánek. Otázkou zůstává, zda nejde někdy o zbytečné duplicity, jako např. u téměř totožných fotografií základní školy (první díl, str. 275, 360 a 452) apod. Na velkém formátu jsou i přehledně řešeny popisky a poznámky a v přílohách seznam ilustrací, plánek a map. V publikaci nechybí ani podrobná bibliografie s rejstříkem autorů, v níž se výběrově nacházejí také podstatné novinové a časopisecké příspěvky. Resumé u obou dílů je pouze anglické.

Přes nespornou odbornou, technickou a grafickou úroveň publikace, která zejména pro starší období bude již těžko překonatel-

ná, bych rád vyjádřil obecnější připomínky k obdobným publikacím. Váha obou dílů činí 4,2 kg, podobně jako u jiných takto reprezentativních děl. Uvedený handicap pro běžného uživatele zatěžuje navíc složité vyhledávání konkrétních údajů v tak rozsáhlé práci. Přípravu obdobných publikací někdy zatěžují i nároky představitelů municipalit na prezentaci období po roce 1990, jejich „úspěchů“ v budování měst a obcí apod. Přál bych si proto, aby uvedené připomínky se staly podnětem k úvahám o jiných možnostech prezentace jak dějin obcí a měst, tak jejich politického, hospodářského, společenského a kulturního života, než dávají současná tištěná komplexní díla.

Jiří Čoupek

Jindřich Zdeněk Charouz. Zůstává mi však milost Boží: život a internace biskupa-vyznavače Josefa Karla Matochy (1888–1961). Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2022. 318 s.

S mírným zpožděním vyšla v roce 2022 publikace připomínající 60. výročí úmrtí olomouckého arcibiskupa a pitínského rodáka Josefa Karla Matochy, který zemřel 2. listopadu 1961. Autor, premonstrát, historik a bývalý archivář Jindřich Zdeněk Charouz knihu rozdělil do sedmi kapitol, které kromě úvodu a závěru vystihují životní osudy biskupa-vyznavače – Pevný základ: rodové kořeny a vzdělání, Kněz, Učitel a vědec, Pastýř a Vyznavač.

První ucelená práce Zdeňka Charouze o Josefu Matochovi vyšla již v roce 1991 (Biskup – vyznavač. Josef Karel Matocha 1888–1961) a přinášela první svědectví o tomto nekrvavém mučedníkovi. Tentokrát se životopisec mohl opřít o rozsáhlé studium archivních pramenů z fondů státních institucí, především Archivu bezpečnostních složek v Praze, Archivu ministerstva zahraničních věcí, Krajských národních výborů v Olomouci a v Ostravě, Akčních výborů, olomouckého arcibiskupství a dalších.

Nová studie tak svým obsahem překračuje pouhé životopisné údaje a stává se významným příspěvkem k církevním dějinám v Československu v období od skončení druhé světové války do počátku šedesátých let 20. století a olomoucké arcidiecéze zvláště. Tomuto tématu konvenuje především kapitola věnovaná pastýřské činnosti Matochy.

Již po své konsekraci 2. května 1948 musel nový olomoucký arcibiskup vstoupit do složitých a většinou marných jednání s představiteli československé vlády. Současně se obracel svými pastýřskými listy k duchovenstvu a věřícím arcidiecéze, kde upozorňoval, že svůj úřad přijímá v kritické době a jako oběť své služby. Jako člen biskupského sboru např. v prosinci 1948 protestoval proti úplnému zastavení vydávání katolického tisku, ve vztahu ke kněžím zdůrazňoval naprostý zákaz jejich činnosti i členství v politických stranách apod. Po internaci pražského arcibiskupa Josefa Berana v květnu 1949 stanul v čele československých konferencí, kde se musel vyrovnávat s důsledky státem vedené kolaborantské Katolické akce, likvidace teologické fakulty v Olomouci i proticírkevních zákonů o státní úhradě osobních a věcných potřeb církvi a náboženských společností státem uznaných (č. 218/49 Sb.) a o zřízení Státního úřadu pro věci církevní (č. 217/49 Sb.), které byly schváleny 14. října 1949.

Zcela nové poznatky přináší autor k otázce řízení arcidiecéze od Matochovy konsekrace do jeho internace o Velikonočních roku 1950, k problematice udělených mimořádných pravomocí a k arcibiskupovu vztahu k metropolitní kapitule. Bohužel tehdy marně Matocha usiloval o vytvoření jakéhosi generálního štábu pro správu arcidiecéze, který by tvořil generální vikář, konzistoř a pastorační centrum. Zejména pastorační centrum měly tvořit takové osobnosti, jako byl Oldřich Med, SDB, Silvestr Brait, OP, ThDr. Antonín Šuránek nebo Jan Jan. Zatčení a odsouzení nejbližších Matochových spolupracovníků v roce 1950 (biskupa Zely a sekretářů Mošťka, Ryšky a Práška) nejen

zhatilo realizaci této vynikající myšlenky, ale mělo podle státních a stranických představitelů negativně zapůsobit na vzdorujícího pastýře.

V rámci mimořádných pravomocí, které byly arcibiskupu Matochovy svěřeny Svatým stolcem, se autor okrajově vyrovnává i s otázkou tajných či ilegálních biskupů a usměrňování řeholního života na územích, kde byl náboženský život vystaven těžkému pronásledování.

K období Matochovy jedenáctileté internace (1950–1961), úmrtí a pohřbu nebylo zřejmě možné získat více nových zdrojů, než bylo publikováno v předchozích pracích. Proto autor dřívější informace, vycházející ze vzpomínek pamětníků, poněkud potlačil a využil zde nové poznatky z fondů Státní bezpečnosti. Je až neuvěřitelné, jak její příslušníci zajišťovali nepřetržitě sledování arcibiskupa, odposlechy rozhovorů s oficiálními návštěvami, a dokonce i jeho zpovědi. Kniha přináší také ohlasy v zahraničí na Matochovu internaci a sporadické připomínky jeho osobnosti u nás před rokem 1990.

Předkládaná publikace je vybavena podrobným poznámkovým aparátem a samozřejmě seznamem použitých pramenů, literatury, fotografií a obrazových příloh. Právě fotografie a obrazové přílohy poněkud snižují jinak velmi pečlivou a precizní studii, neboť na malém formátu knihy A5 poněkud zanikají. To snad může být jedinou negativní připomínkou k této jinak zdařilé práci.

Jiří Čoupek